

ÇELİŞKİNİN DEVİNİMİ¹

Nevin FERHAT**

ÖZ

Tarihsel dönüşümleri ve kopuşları felsefi açıdan anlayabilmek için kavramların devinimini incelemeliyiz; çünkü bir çağın ruhu bir kavramda cisimleşmektedir. Bu bağlamda modern dünyayı kavramamıza yardım edecek önemli kavramlardan biri ise Hegel'in çelişki kavramıdır.

Çelişki, yalnızca iki şey arasındaki karşıtlıkta dışsal olarak kendisini göstermez, aynı zamanda varlığın doğasına içkindir. Hegel'e göre felsefenin asli görevi bütünlüğü karşıtlıklarıyla, çelişik görünüşleriyle kavramaktır. Çelişki, diyalektik hareketin merkezinde yer alan düşüncenin belirlenimlerinden biri olup, diyalektik devinimin öz gücüdür. Bununla birlikte çelişki bu devinimin öz gücü olmakla kalmaz, bu devinimin kendisine dönüşür. Bu tez çerçevesinde çelişki kavramı, sonlu-sonsuz ilişkisi ve felsefenin diğer temel problemler etrafında incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Çelişki, devinim, dönüşüm, diyalektik, sonlu-sonsuz ilişkisi.

(Movement of Contradiction)

ABSTRACT

In order to understand philosophically the historical change and breaks, we must examine the movement of concepts; because the spirit of an age is embodied in the concept. In this context, one of the important concepts which will help our modern world is Hegel's concept of contradiction.

The concept of contradiction does not only manifest itself externally in the opposition between two things, but at the same time it is intrinsic to the nature of being. According to Hegel, the essential task of philosophy is to conceive of totality by its contradictions, its contradictory appearances. Contradiction is one of the determinations at the center of the dialectic movement and self-force of the dialectic movement. The contradiction, however, doesn't only become the self-force of this movement, but it becomes dialectic movement. Within the framework of this thesis, the concept of contradiction will be examined around the relation of finite-infinite and other fundamental problems of philosophy.

Key words: Contradiction, movement, change, dialectic, relation of finite-infinite

¹ Bu makale *Deleuze ve Hegel Karşıtlığı Olarak Fark ve Çelişki Kavramı* adlı Yüksek Lisans Tez çalışmamdan geliştirilmiştir.

** Université Bordeaux Montaigne, Doktora Adayı.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 177-194
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Çelişki kavramı modern zamanın en önemli kavramlarından biriydi. Yalnızca felsefe alanında değil, aynı zamanda politikada, bilimde, sanatta kısacası insanlığın deneyimleri üzerine her düşünümde çelişki başat bir kavram olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu kavramın yeşerdiği zamanı, belki de en iyi betimleyen *İki Şehrin Hikâyesi*'nin giriş sözleridir:

Zamanların en iyisiydi, zamanların en kötüsüydü, hem akıl çağıydı, hem aptallık, hem inanç devriydi, hem de kuşku, aydınlık mevsimiydi, karanlık mevsimiydi, hem umut baharı, hem de umutsuzluk kışıydı, hem her şeyimiz vardı, hem hiçbir şeyimiz yoktu, hepimiz ya doğruca cennete gidecektik ya da tam öteki yana sözün kısası, şimdikine öylesine yakın bir dönemdi ki, kimi yaygaracı otoriteler bu dönemin, iyi ya da kötü fark etmez, sadece 'daha' sözcüğü kullanılarak diğerleriyle karşılaştırılabileceğini iddia ederdi.²

Bir yanıyla modern zamanın tarifini içeren pasaj, aynı zaman ve mekanda bulunan karşıtların biraradalığını gözler önüne serer. Yine de bu görünüş, açık ve seçik bir şekilde gerçeği göstermemektedir. Görünüşteki karşıtların biraradalığı anlama yetisi için yalnızca bir başlangıç olup, bu görünüşün ifşası için ise derin bir düşünümüne gereksinim vardır. Karşıtlıkların bu şekildeki mevcudiyetinin nedeni sorulur sorulmaz, üçüncü bir kavram sorgulamanın içine dahil olmaktadır. Bu kavram hem sorunun, hem çözümün hem de çözümsüzlüğün adı olan “çelişki”dir.

Çelişki, yalnızca iki şey arasındaki karşıtlıkta dışsal olarak kendisini göstermez, aynı zamanda varlığın doğasına içkindir. Bu nedenle Hegel'in de birçok defa tekrarladığı gibi her şey kendisinde çelişkilidir. Başka bir deyişle karşıtlıklar eş zamanlı, birbirinden ayrılmaz bir biçimde varlığa içkindir.

Bununla birlikte, günümüzde yaşamdaki karşıtlıklar yok olmuşçasına çelişki kavramı gönüllü bir unutuluşun nesnesine dönüşmüş ve bu unutuluş şimdinin, geleceğin zeminine yerleşmiştir.³ Çelişki kavramının düşünsel alandaki etkinliğinin azalmasıyla birlikte özne ile nesne kavramları ekseninde ortaya çıkan felsefi kavrayışlarda köklü değişimler meydana

²Dickens, Charles, *İki Şehrin Hikayesi*, 16.Baskı, çev. Meram Avras, Can Yayınları, İstanbul, 2016, s.13.

³Bu gönüllü unutuluşu, Berman'ın, Nietzsche'den alıntıladığı şu sözlerle ifade edebiliriz: insan, bugün herhangi bir şey başarabilmek ya da yaratabilmek için, geçmişi gönüllü olarak unutmalıdır. Ardından, Berman, Nietzscheci gönüllü unutuluşu şu şekilde yorumlar: Nietzsche'nin köksüz unutulmuş tasarımı, insanın geçmiş deneyimlerin yükünü sırtından atıp kendini eyleme fırlatırken ki körlüğü, çağdaşlığın otantik ruhunu kavrar (Berman, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, 10.Baskı, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim, İstanbul, 2006, s.439).

gelmiştir. Bu değişimlerin nedenlerine yönelik yapılacak bir soruşturma ise Hegel’in çelişki kavramının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim bu makalede Hegel’in bırakmış olduğu felsefi miras doğrultusunda çelişki kavramı değerlendirilecektir. Bu temelde ilk olarak çelişki kavramının tarihsel bir izleği sunulacak, ardından çelişki kavramının sonlu-sonsuz ilişkisinde, diyalektik süreçte nasıl görünürlük kazandığı gösterilmeye çalışılacak ve diyalektik hareketin ise çelişkinin devinimi olduğu ifade edilecektir.

Aristoteles’ten Hegel’e Çelişki Kavramı

Çelişki, gerek düşüncede gerek gerçekliğin kendisinde gerekse de düşünce ile gerçek arasında kurulan ilişkide gözlemlenebilir. Ancak ilk bakışta görülen ya aklın yanlış kullanımı ya gerçeğin kendisinin algılanmasında bir yanılısma ya da düşünceler arasında bir tutarsızlıktır. Bu bakımdan, her durumda işaret edilen hatanın kendisi olup, çelişkisizlik hakikatin zemini için temel bir ilke haline gelir. Bu bağlamda Aristoteles varlığı kavrayabilecek bir filozofun bilmesi ve sahip olması gereken ilkeyi şu sözlerle anlatır:

Dolayısıyla varlıklar olmak bakımından varlıkları bilen kişinin bütün varlıkların en kesin ilkelerini ortaya koyma gücüne sahip olması gerekir. Şimdi bu kişi filozofun kendisidir ve bütün ilkeler içinde en kesin olan ilke hakkında yanılmamızın imkansız olduğu ilkedir.(...) O halde böyle bir ilke hiç şüphesiz bütün ilkeler içinde en kesin olanıdır. Ancak bu ilke hangi ilkedir, şimdi onu belirteceğiz. Bu ilke şudur: Aynı niteliğin, aynı zamanda, aynı özneye, aynı bakımdan hem ait olması hem de olmaması imkansızdır. (...) Bazılarının Herakleitos’un ileri sürdüğüne inandıkları gibi, bir ve aynı şeyin hem var olduğu hem de olmadığını düşünmek mümkün değildir.⁴

Bu pasajda Aristoteles çelişmezlik ilkesi aracılığıyla Sofistler ve doğa filozoflarının varlık ve bilgiye yönelik düşüncelerini eleştirmektedir; ama daha önemlisi çelişmezlik ilkesini belirlemesidir. Bu ilkeye göre birbirine zıt olan iki nitelik, hem A olan hem de A olmayan, aynı anda, aynı bakımdan özneye ait olamaz.

Aristoteles’e benzer şekilde, Leibniz’in felsefesinde de çelişmezlik ilkesi aklın en temel ve kesin ilkesidir ve çelişkinin dahil olduğu şeyler

⁴Aristoteles, Metafizik, 2.Baskı, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul,1996, s.200.

yanlışlanabilir, yani çelişen şeylerden biri yanlış, diğeri ise doğru olacaktır.⁵ Leibniz bunu akılsal hakikatler için geçerli olduğunu düşünmekle birlikte olgusal hakikatler için karşıtlıklarının mümkün olduğunu öne sürer. Bu bağlamda olgu hakikatlerinin dayandığı temel ilke olarak yeter neden ilkesini gösterir. Bu ilke uyarınca evrende her olgu hakikati için bir yeter neden vardır. Leibniz’e göre eylemlerimizin etkin nedenine dâhil olan geçmiş ve şimdiye ait bir dizi hareketler ve şekiller mevcutken, ereksel nedende ruha ait olan sonsuz eğilimler ve konumlamalar bulunmaktadır.⁶ Tüm bunlar hakkında bilgilenmenin koşulu ise yeter neden ilkesi, diğeri bir ifadeyle doğadaki her şeyin nihai, son nedeni, Tanrı olacaktır. Lakin burada önemli bir problem oluşmaktadır. Karşıtlıkların biraradalığı ve birbiriyle çelişen olguları, Tanrı kavramının içermesi mümkün müdür?

Leibniz bir arada çelişkili gibi görünen durumların sonsuz analiz yetisine sahip Tanrının, geçmişten geleceğe uzanan boyutuyla bir bütün olarak zamanı bilmesi ve zamanın kendisini edimsel bir sonsuzluk şeklinde düşünmesi sayesinde fenomenler arasındaki çelişkinin yalnızca bir yanılısamadan ibaret olduğunu savunarak bu soruyu cevaplayacaktır.⁷ Leibniz’e göre dünya, içerdiği monadların sayısı ve çeşitliliği bakımından zengin olduğu zaman mümkün dünyaların en iyisi olabilirdi. Yani sınırlı bakış açısından kavranılamayacak, bir arada var olamayacak yüklem içerme gerekecektir. Bir şey aynı anda hem kırmızı hem beyaz hem de yeşil olamayacağı gibi bu sıfatlar birbiriyle çelişmemelidir. Ne var ki bir fenomen zamansal olarak yeşil ya da kırmızı olabilir. Böylece fenomenler alanında, zaman boyutu monadların yüklem çokluklarını sergilemelerini olanaklı kılar.⁸ Leibniz, dünyayı zamansal ve süreklilik formunda kavrayarak çelişki olarak görünen şeyleri çelişkiden kurtarır. Ona göre zaman, tutarsız olsa da, bağlantılı olasılıklar bütünüdür.⁹

Diğeri taraftan Hegel, Leibniz’in felsefesini çelişkinin tamamlanmış hareketi olarak yorumlamaktadır. Ona göre monad basit, kendinde bir kavram olup ona dışarıdan bir şey eklenmez. Tanrıda ve önceden tesis edilmiş uyumun içsel gelişmelerinde monadlar aynı yolla hem ideal olana

⁵Leibniz, G.W. *Monadology*, çev. Jonathan Bennett, Temmuz, 2007, s.5.

⁶A.g.e, s.6.

⁷Leibniz, G. W. *New Essays on Human Understanding*, çev. Jonathan Bennett, Nisan,2008,<http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/leibniz1705book1.pdf>, (05/06/2016), s.6.

⁸Scruton, Roger, *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*, çev. Utku Özmkas Ümit Hüsrev Yolsal, Dipnot Yayınları, 2015, s.185.

⁹A.g.e. s.185.

hem de tözsel olmayana indirgenirler. Bu bakımdan Leibniz’in felsefesi bütünüyle gelişmiş çelişkinin felsefesi olacaktır.¹⁰

Çelişki kavramının bir başka uğrağını Kant’ın eleştirel felsefesi oluşturmaktadır. Kant’ın çelişki kavramı üzerine incelemeleri erken dönem metinlerde göze çarpmaktadır. Bu eserlerden biri olan *Negatif Nicelikleri Evren Bilgisine Uygulama’da* Kant, mantık alanında ortaya çıkan karşıtlıkları fizik ve matematik alanında meydana gelen karşıtlıktan ayırt etmektedir. Mantık alanında ortaya çıkan karşıtlığın bir çelişme olduğunu öne sürer. Bu çerçevede mantık bakımından bir çelişmenin olduğu yerde, fiziki kuvvetlerde görüldüğü gibi bir durağanlık ya da matematikteki negatif ve pozitif eşit niceliklerin birbirini sıfırlamasına benzer bir durum gerçekleşmez. Bu nedenle, Kant, mantık alandaki çelişmenin iradi bir biçimde ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur.¹¹ Bu doğrultuda *Saf Aklın Eleştirisi’nde* Kant, matematik ve fizik alanında olup bitenler hakkında, ne sırf çelişmezlik ilkesiyle ne de mantık yoluyla bu alanlardaki yargılara varılamayacağını ve bu alandaki kesin yargıların, deneyim ve algıya dayanan sentetik yargılar olduğunu ifade edecektir.¹² Dahası Kant, sentetik ve analitik yargılar ayrımının çelişmezlik ilkesi aracılığıyla yapıldığını söyler. Buna göre analitik yargılar çelişmezlik ilkesi uyarınca işlerken, sentetik yargılar daha farklı bir ilkeye gereksinim duyar. Ayrıca bu yargılarda bulunan daha önemli bir ayrım vardır. Bu ayrım yüklem öznedeki içerilip içerilmemesine dayanmaktadır. Buna göre yüklem öznenin çıkarıldığı yargılar analitik, yüklem öznenin dışında kaldığı yargılar ise sentetik olacaktır.¹³ Dolayısıyla yüklem özneye örtüştüğü analitik yargılarda özne ile yüklem arasında herhangi bir çelişkinin olamayacağı açıktır.

Diğer taraftan sentetik yargıların tanımından özne ve yüklem çelişebileceği anlamı çıkmaz, bu tanım yüklem ile özne arasında zorunlu, kesin bir ilişkinin kurulamayacağını ifade eder. Nitekim bu noktada olgusal alana ilişkin olan sentetik yargıların kesinliği problemi ortaya çıkacaktır. Leibniz bu problemi, olgusal hakikatleri yeter neden ilkesi doğrultusunda tek bir töz altında birleştirerek yanıtlamıştır; fakat Kant, problemin çözümüne

¹⁰Hegel, G.W.F., *Encyclopedia Logic “Part I of the Encyclopaedia of Philosophical Sciences with the Zusätze”*, çev. T. F. Geraets, W. A. Suchting, Hackett Publishing, Indiana, 1991, s.272.

¹¹Heimsoeth Heinz, *Kant’ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2007, s.40.

¹²A.g.e. s.41.

¹³Kant, Immanuel, *Prolegomena*, “Gelecekte Bilim olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe” 5.Baskı, çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2015, s.15.

yönelik daha farklı bir yol seçer, çünkü Hume onu dogmatik uykusundan uyandırmıştır. Kant, problemin sınırlarını değiştirerek şu şekilde formüle eder: Sentetik apriori yargılar mümkün müdür? Bu soru çerçevesinde Kant, mantık ile fizik arasında koyduğu ayrıma benzer şekilde kavram ile duyusalılık arasında bir ayırım yapar:

Duyuların işi görmek, anlama yetisinininki düşünmektir. Düşünmek ise tasarımları bilinçte birleştirmektir. Bu birleştirme ya sırf özneyle ilgili ortaya çıkar, o zaman rastlantısal ya da öznel, ya da nasıl oluyorsa olup biter, o zaman da zorunlu ve nesnel. Tasarımların bir bilinçte birleştirilmesi yargı olur. Demek ki düşünmek, yargıda bulunmaktan veya genel olarak tasarımları yargularla içine sokmaktan başka bir şey değildir. Böylece yargular ya öznel, ya da yalnızca bir öznedeki bir bilinçle bağlantı içine sokulduğu ve onda birleştirildiği zaman nesnel, ya da genel olarak bir bilinçte birleştirildiği zaman. Tüm yarguların mantıksal öğeleri, tasarımları bir bilinçte birleştirmenin çok çeşitli yollarıdır. Ancak bunlar kavramlar olarak iş görüyorlarsa, tasarımların bir bilinçte zorunlu olarak birleştirilmesinin kavramları, dolayısıyla nesnel geçerli yarguların ilkeleridir. Bu bir bilinçte birleşme ya özdeşlikten dolayı analitiktir ya da çeşitli tasarımların bir araya getirilmesinden ve birbirlerine eklenmesinden dolayı sentetiktir. Deney görünüşlerin bir bilinçteki bağlantılılığından - bu bağlantılık zorunlu olduğu takdirde oluşur. Bu nedenle anlama yetisinin saf kavramları, kendi altlarına bütün algıların - bu algılar deney yargıları kurmak için kullanılmadan önce- sokulmasını gerektiren kavramlardır; çünkü deney yargılarında algıların sentetik birliği, zorunlu ve genel geçer olarak tasarımlarıdır.¹⁴

Bununla birlikte, kavram ile içerik veya kavram ile duyusalılık arasındaki zorunluluğu ve kesinliği tayin edecek çelişmezlik ilkesi olmaksızın kavram ile içerik arasındaki örtüşmenin doğruluğu ve kesinliği bilinemeyecek ve her zaman öznel kalacaktır. Hegel de Kant'ı bu açıdan eleştirecektir:

Eleştirel felsefe, geleneksel metafizikte, diğer bilimler ve sıradan temsillerde kullanılan anlama yetisinin kavramlarının geçerliliğini araştırmaktadır. Bu sorgulama kendisi ile içeriğini veya kendisiyle düşünce-belirlemlerinin birbiriyle karşılıklı ilişkisinin kesinliğini buluşturamaz. Bunun yerine eleştirel felsefe, düşünce-

¹⁴A.g.e, ss.55-56.

belirlenimlerini öznellik ve nesnelliğin antitezine göre değerlendirmiştir. Buradaki antitez, deneyimdeki unsurların ayrımsal ilişkileri bakımından kullanılmaktadır. Bu çerçevede nesnelliğin kendisi ise evrensellik ile zorunluluğu işaret edecektir. Eleştirel felsefe bu antitezi sunduğu gibi deneyim de, bütünüyle özneliliğin içine düşer ve böylece kendinde şey dışında bu özneliliğe karşı duran hiçbir şey kalmayacaktır.¹⁵

Hegel, düşünce-belirlenimlerinin kendilerinde ve kendileri için düşünülmesi gerektiğini, dahası bilme süreci içerisinde düşünce-belirlenimlerinin kendi içinde kendilerini eleştirdiğini söyler. Bu özel düşünmenin kendisinin diyalektiğin altında birleştirilmesi gerektiğini öne sürer. Hegel, düşünce-belirlenimlerini, kavramın ya da deneyimin dışına değil, onların içine yerleştirilmesi gerektiğini savunur.¹⁶

Son olarak çelişkiler, Kant'ta saf aklın deneyimin sınırlarını aştığı anda karşılaştığı birbiriyle uzlaşmaz, aynı derecede savunulabilir ya da reddedilebilir karşıtıklarda gözlemlenmektedir. Dünyanın bir başlangıcının olup olmadığı ya da Tanrının olup olmadığı gibi sorunlar etrafında akıl birbiriyle çelişik yargılar arasında kalır. Kant, aklın düştüğü bu çelişkileri saf aklın antinomileri olarak adlandırır.¹⁷ Bu antinomilerin kökeninde deneyden önce varoluşu kabul edilen ideler vardır. Diğer bir deyişle, akıl kendi doğası nedeniyle göz ardı edemeyeceği soruları yanıtlamakta başarısız olur, çünkü akıl bütünlükler arayarak mümkün deneyimin ötesine geçer.¹⁸ Bu bütünlüklere ilişkin arayışta ortaya çıkan antinomileri Kant, tez ve anti-tez şeklinde ele alarak incelemiştir. Bununla beraber, Kant'ın antinomileri, Hegel'in çelişki belirlenimi için bir olanak yaratacaktır. Hegel, antinomiye Kant'ın vermiş olduğu dört örnek dışına taşıyarak her çeşit nesnenin, düşüncenin ve kavramın içine yerleştirir.¹⁹

Hegel için çelişkiler kendinde şeyin içindedir, aklın yanlısalarından kaynaklanmaz. Çelişki Hegel'de tüm değişimlerin itici gücüdür. Dahası çelişki yalnızca iki şey arasında olmadığı gibi iki karşıtıktan

¹⁵Hegel, G.W.F. Encyclopedia Logic "Part I of the Encyclopaedia of Philosophical Sciences with the Zusätze ", Çev. T. F. Geraets, W. A. Suchting, Hackett Publishing, Indiana,1991, s.81.

¹⁶ A.g.e. s.82.

¹⁷Kant, Immanuel, Critique Pure Reason, çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s.467.

¹⁸Pinkard, Terry, Hegel, çev. Mehmet Barış Albayrak, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2012, s.326.

¹⁹A. Graves, Alice, "Hegel's Doctrine Of Contradiction", The Journal of Speculative Philosophy, Cilt: 22, Sayı:1/2 (Ocak-Nisan1888), ss.118-138, s.124.

birinin yanlışlanmasına neden olan bir yanılısamayı işaret etmez, bunun aksine çelişki belirlenimi aracılığıyla Kant’ın tam olarak gerçekleştiremediği kavram ile duyusallık arasındaki kesinliği ve zorunluluğu tesis edecektir. Böylece Hegel, hakikati tek taraflı bir olumsuzlama ya da olumlama kurtararak bütün olarak kavrayacaktır.

Hegel *Tinin Fenomenolojisi* adlı eserine yazmış olduğu önsözde bütünü kavranmasının ne kadar zor olduğundan bahseder. Ona göre zihin bütünü genelde tek taraflı bir şekilde kavrar. Onun keşfettiği ise bir devinimde ya da bir şeyde görülen değişimlerin, farklılıkların birbiriyle çeliştiği değil, tüm bu farklılıkların ne kadar vazgeçilmez olduğudur. Hegel bu durumu şu şekilde dile getirir:

Ortakduyu için doğru ile yanlışın birbirine karşı oluşu belli bir şeydir. Çoğu zaman bu ortakduyu, var olan bir felsefe sisteminin toptan onaylanmasını ya da yadsınmasını bekler; böyle bir sistem üzerindeki bir açıklamada bu tavırlardan yalnızca birini ya da ötekini benimser. Felsefi sistemlerin farklılığını, doğruluğunun giderek gelişmesi olarak kavramaz; ona göre başkalık, ayırım yalnızca çelişki anlamına gelir. Tomurcuk, çiçeğin açılışı içinde kaybolur, öyle ki çiçek tomurcuğu çürütüp yadsımaktadır. Aynı biçimde meyve de çiçeğin, bitkinin yalandan bir var oluşu olduğunu gözler önüne serer ve kendisini bitkinin bu biçimleri, oluşumları yalnızca birbirinden farklılaşmakla kalmazlar; ama aynı zamanda, birbirleriyle bağdaşmaz şeyler olarak biri ötekinin yerini, yani birbirlerinin yerini de alırlar. Yine de oynak yapıları onları organik birliğin birer anı kılar; bu birlikte onlar çatışma halinde olmadıkları gibi her biri de aynı ölçüde gereklidir. İşte bu bir arada, eşit olarak bulunma zorunluluğu ise bütünü yaşamını oluşturur.²⁰

Hegel, çelişkiyi öznenin, varlığın, hakikatinin ilkesine dönüştürerek kendinden önce gelen filozoflardan farklılaşır. Ayrıca Hegel, çelişmezlik ilkesi olarak ifade edilenin aslında özdeşlik yasaının olumsuz olarak yeniden biçime getirilmiş şekli olduğunu düşünür. Klasik mantığın tanımladığı şekliyle özdeşlik boş bir soyutlamadır. “Her şey kendi kendisiyle özdeştir” önermesi şu şekilde de ifade edilebilir: “Hiçbir şey kendisiyle çelişemez”. Ardından Hegel bu ilkeyi tekil olana uygular. “Bu bitki bu bitkidir”. “Bu ev bu

²⁰Hegel, G.W.F. Hegel “Fikir Mimarları Dizisi-1”, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 55.

evdir". Tüm bu yargılar tek boyutlu belirlenimlerdir.²¹ Bu nedenle özdeşlik ilkesi yalnızca soyut ve formel bir ilke olarak kalmaktadır.

Dahası bütün sonlu olan şeyler kesintisiz bir akışın içindedir. Bu şeylerin doğasında öz-olumsuzlama gerçekleşir ve sonlu olan her şey aynı zamanda kendi kendisiyle çelişkilidir. Dolayısıyla Hegel, düşüncenin temel yasaları olarak adlandırılan özdeşlik ve çelişmezlik ilkelerinin gerçeği kavramada oldukça yetersiz kaldığını savunur.²²

Hegel'e göre yalnızca sonlu olan şeyler değil, sonsuz olarak kavranan Tanrı bile çelişkilidir; çünkü Tanrı öz-olumsuzlamayı kuşatmaktadır. Genel olarak Tanrı tüm gerçekliklerin toplamı olarak tasavvur edilir ve bu perspektifle gerçekliklerin kendisinde, olgusal durumlar arasındaki çelişkilerin olamayacağı varsayılır. Buna rağmen Hegel tam da bu olgusallığın kendisinin olumsuzlanan bir varlık olduğunu bu nedenle de Tanrının tüm olumsuzlamayı kuşattığını ileri sürecektir.²³ Bu noktadan itibaren Hegel için önemli problemlerden birine adım atılır: sınırlı, geçici olan sonlu ile Tanrı'ya atfedilen sonsuz birbiriyle nasıl ilişkilendirir?

Sonlu- sonsuz ilişkisi Bağlamında Çelişki

Hegel'de sonlunun kendisi, oluştan sonra ortaya çıkan varoluş belirleniminde belirginleşmektedir. Varoluş ilk belirlenim olarak nitelikten ayırt edilir ve ardından varoluştan gerçeklik ve olumsuzlama iki tür belirlenim oluşur. Bu belirlenimlerde varoluş kendine eş olarak kendi içinde yansıyacak ve kendisi bir şey (*Etwas*) olarak konumlanacaktır. Kısacası, varoluş bu şekilde somut bir varlık, var olan olacaktır. Bu bağlamda, var olan belirlenmiş ve belirlendiği ölçüde var olmayana tekabül edecektir. Buradaki belirlenim, varlık ve var olmayanın birliğinde, yani varoluşun gerçekliğinde temellenir. Var olan belirlenimi yoluyla, bir belirlenim olmak bakımından kendisini soyutlar. Varoluş belirli bir varlık olup, var olan olarak bu belirliliği nitelik olacaktır.²⁴

Varoluş bu niteliği aracılığıyla sonlu ve değişebilir bir şeydir. Sonlu olan, bir şeye benzeyerek değişmekle kalmaz, aynı zamanda yok olur ve sanki sonlu olanlar yok olmaksızın; var olması mümkün değilmiş gibidir. Bundan

²¹Hegel, G.W.F. Lectures On Logic Berlin 1831, çev. Clark Butler, Indiana University Press, Indiana, 2008, s.4.

²²A.g.e. s.4.

²³Hegel, G.W.F. The Science of Logic, Çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, (SL), s.86.

²⁴A.g.e. ss.84-85.

ötürü onların doğum saati aynı zamanda ölümlerinin saatidir.²⁵ Bunun yanı sıra, sonlu olan hala yok olmaya mahkum bir varlık olup sonsuzlukla bağdaşmayan karşıt bir uç olmanın ötesinde bir varlığı yokmuşa benzer. Hegel, sonlu ile sonsuz ilişkisinde görülen çelişki doğrultusunda önemli bir bakış açısı geliştirir. Buna göre sonlu olarak yok olup giderken, aynı zamanda yokluğun kendisinin de olumsuzlanması anlamına gelir. Yok olmanın kendisi de böylelikle yitip gidecektir.²⁶

Öte yandan sonlu ile sonsuz arasındaki çelişkinin çözülüşünün kavranması için sonlunun momentlerinin bilinmesi gereklidir. Sonlunun kendisinde belirlenim ve kurulum bir başkalık olarak hâlihazırda mevcuttur. Bu başkalığın dışsallığı, sonlu bir şeyin kendi içine yönelir. Aynı şekilde olumsuzlamanın olumsuzlaması olarak bir sınır şeklinde belirlenir ve bir şeyin sınırı, hem kendisiyle hem de başkasıyla ilişki içindedir.²⁷ Bir şey ile başkası arasında ortak olan kendi engeline olumsuz olarak gönderimde bulunduğu zaman ise olması gerekene (*das sollen*) karşılık gelir. Dolayısıyla bir şeyin kendi sınırı yalnızca olumsuz değil, aynı zamanda özsel ve bir yanıyla da engel anlamına gelmektedir. Engel durumunda bir şey kendi kendisinin sınırını aşmayı, ötesine geçmeyi doğal bir şekilde arzular. O halde sonlu olanın kendisinde sınır, engel ve olması gereken, eş zamanlı olarak bir arada mevcut olup, birbirleriyle ilişki içinde olacaktır. Hegel sonludaki bu ilişkiselliği şu sözlerle ifade etmektedir:

Somut bir varoluş kavramı yalnızca kendisinde soyut olarak değil, ama kendisi için bütün bir varlık, içgüdü olarak, yaşam, duyum, temsil vb. olarak kapsıyorsa, o zaman engeli aşarak onun ötesinde olmayı kendi içinden, kendi gücüyle yerine getirir. Bitki bir tohum olarak var olma engelinin ötesine geçer, benzer olarak çiçek; meyve, yaprak olarak var olma engelinin ötesine geçer; tohum açılmış bitki olur, çiçek solar vb. Duyumsayan varlık, açlığın, susuzluğun vb. engelinde, bu engelin ötesine geçme güdüsüdür ve bu öteye geçmeyi yerine getirir. Acıyı hissetmek insan doğasının ayrıcalığıdır. Acı kendilik duygusundaki olumsuzlama olup bir sınırlama olarak belirlenir.²⁸

Sınır, engel ve olması gereken birbiriyle olan ilişkilerin toplamı olarak sonlu olanın kendisine karşılık gelir. Herhangi birinin olumsuz şekli karşıtının ortaya çıkışına işaret eder. Bu bakımdan sonlu kendi kendisiyle

²⁵A.g.e. s.101.

²⁶A.g.e. s.103.

²⁷A.g.e. s.103.

²⁸A.g.e. s.106.

çelişkilidir ve kendisini içererek aşar; lakin bunun sonucu olumsuz bir belirlenim olacaktır. Dolayısıyla sonlu olan kendisini aşarken yok olmaz. Yalnızca başka bir sonluya dönüşür ve bu sonlu devinimin aktarımı sonsuza dek sürecektir.²⁹ Aslında sonlu kendisinden uzaklaşırken yani olumsuzlama sürecindeki oluşun akışına katılırken kendindeki varlığıyla buluşur. Kendi kendisiyle özdeşlik, olumsuzlamanın olumsuzlaması bakımından olumlu bir varlık olup, ilk belirleniminin olumsuzlamasına, başkasına, yani sonsuzluğa sahip olması gerekir.³⁰ Dahası sonlu ile sonsuza geçişte her belirleme, her sınırı aşma edimi aslında olumsuzlamadır. Bu noktada Spinoza'nın “Tüm/her belirleme olumsuzlamadır” ilkesinin incelenmesi yararlı olabilir.

Hegel her filozofun yolunun Spinoza'dan geçmesi gerektiğini vurgular. Bunun nedeni ise Spinoza'nın töz anlayışında bulunabilir. Spinoza, Descartes'ın ruh ve beden olarak ikiye ayırmış olduğu düalist töz anlayışına karşı çıkarak yalnızca tek bir tözün olduğunu savunmuştur. Bu tek töz bildiği üzere kendi kendisinin nedeni olan Tanrı'dır. Ruh ve beden olarak kavranan tözlerin ise yalnızca gerçek tözün sonsuz sıfatlarına karşılık geldiğini ileri sürmüştür. Spinoza'ya göre evrende gördüğümüz, deneyimlediğimiz her şey “bir ve mutlak” olan sonsuzun tezahürlerinden ibarettir. Ancak insan, tözün sıfatlarının ve sonsuz niceliğin bölünebileceği sanısına kapılmaktadır.

Sonsuz, biricik ve bölünemeyen olarak kavranması gereken maddi töz kendilerine karşı çıktığım düşüncelerce sonlu parçalardan meydana gelmiş, çok katlı ve bölünebilir bir şey olarak tasavvur ediliyor. (...) Aslında maddi tözün cisimlerden ya da parçalardan ibaret olduğunu söylemek ne kadar saçmaysa, bir parçanın düzlemlerden, düzlemlerin doğrulardan ve doğruların da noktalardan oluştuğunu söylemek o kadar saçmadır. Berrak düşünen bir zihnin asla yanılmayacağını bilen herkes bunun saçma olduğunu görecektir, özellikle bir boşluğun olduğunu reddeden herkes. Çünkü maddi töz gerçekten birbirinden ayrı parçalar oluşturacak şekilde bölünebiliyorsa, bunlardan biri yok olsa, neden diğerleri birbirine bağlı kalsın ki?³¹

Spinoza'ya göre bu sanının arkasında yatan, insanların sonsuz niceliği ya da sıfatları akıl yerine hayal gücüyle kavramalarıdır. Oysa imgelem

²⁹A.g.e. s.108.

³⁰A.g.e. s.108.

³¹Spinoza, Benedictus, Ethica “Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış Ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak”, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011,s.75.

yerine akıl yoluyla tözün kendisi düşünölmelidir, çünkü akıl tözün zorunluluğunu ve zorunlu sonuçlarını kavrayacak tek yetidir.³²

Spinoza'nın varlığı mutlak anlamda sonsuz olan bu töz aynı zamanda kavramsal bir özdür ve varoluşu içermektedir.³³ Bu doğrultuda Hegel'in söylediğı gibi bu varlığın özü, düşünce ile varlığın birliğı olup, mutlak anlamda gerçek ve edimseldir. Kavram varoluşuyla kendisini içerir. Bu durumda Hegel'e göre Spinoza'nın varlığına ilişkin iki tür belirlenim ortaya çıkar: evrensel olan, kendinde ve kendi için varlık ile tikelliğın belirlenimi, bireysellik.³⁴ Bu aynı zamanda iki tür varlık kavrayışına da denk düşmektedir: Bağımsız, kendi kendinin ve her şeyin nedeni olan varlık ile var olması bakımından bağımlı olan, kendinde bir varoluşa sahip olmayan varlık (var olanlar). Dolayısıyla, bağımlı şekilde var olanlar edimsel (gerçek) olarak var değildir. Ayrıca yalnızca var olmaları bağımlı değil, aynı zamanda kavramları da bağımlıdır. Hegel bu yorumlamanın ardından Spinoza'nın *Omnis determinatio est negatio* (Tüm/her belirleme olumsuzlamadır) ilkesini gerçekleştirdiğini söyler. Ona göre Spinoza'nın tözündeki iki tür gerçekliğın olumsuzlanması onların birliğindeki sonsuzluğa karşılık gelmektedir. Nitekim bu tanım Spinoza bir şeyin sonsuzluğunun onun olumlamaı olarak dile getirmesiyle de uyumludur.³⁵ Hegel bir bakıma Spinoza'daki sonsuz ile sonlu arasındaki ilişkinin bu şekilde kurulduğunu dile getirir. Bununla birlikte Pierre Macherey, bu yorumu Hegel'in yanlış bir okuması olarak değerlendirmektedir. Fransız düşünür, Hegel'in Spinoza'da birbirine bağılı iki

³²Spinoza, Benedictus, “Letters”, Complete Works çev. Samuel Shirley, Hackett Publishing Company, Indiana, 2002, ss.755-959, ss.787-789.

³³Özün varoluşu gerektirdiğı argümanı Anselmus'tan itibaren kullanılmaktadır. Nitekim Spinoza da, Tanrı kavramının içerisinden varoluşu çıkarsamış, bu kavramın aynı zamanda ontolojik bir gerçekliğın olduğunu savunmuştur. Kısacası, Tanrının doğası gereğı var olmaması düşünölemez. Bu bağlamda, Spinoza'nın şu sözleri açıklayıcı olacaktır: “Oysa ben Tanrının üstün imkanından ya da sonsuz doğasından sonsuz şekillerde sonsuz varlığın çıktığını, yani bu doğadan bütün olası varlıkların zorunlu olarak çıktığını ve aynı zorunlulukla ve tıpkı üçgenin doğasından, ezelden beri onun üç açısının iki dik açuya eşit olarak çıkmasına benzer şekilde çıkmakta olduğunu kanıtlamış oldum (Spinoza, Benedictus Ethica “Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış Ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak”, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, 2011, s.85.)”. Bununla birlikte, Spinoza'nın bütün özlerin varoluşu gerektirdiğini ya da özün, varoluşu zorunlu kıldığını ileri sürmediğini de belirtmemiz gerekir. Spinoza için bu durum yalnızca Tanrı için geçerlidir (A. Earle, William, “The Ontological Argument in Spinoza”, Philosophy and Phenomenological Research, Cilt: 11, Sayı:4 (Haziran, 1951), ss.549-554, s.550.).

³⁴Hegel, G.W.F Lectures On History Of Philosophy “The Lectures 1825-1826, Medieval-Modern Philosophy”, çev. R.F. Brown ve J.M. Stewart, University California Press, California, 1990, s.153-154.

³⁵Hegel, G.W.F. The Science of Logic, çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s.87.

düzen gördüğünü ileri sürer. Ancak ona göre Spinoza sonlu ve sonsuz arasındaki ilişkiyi bir aşamalar zinciri olarak değil, bir ve aynı düzen olarak tasavvur etmiştir. Dahası imgelemin soyut düzeni değil, tözün somut, fiziksel olarak gerçek düzenidir. Yalnızca eş zamanlı olarak mutlak ve nispi bir şekilde ifade bulmuştur.³⁶

Bununla beraber, gerek sonlu sonsuz ilişkisinde gerek tözün bütünsel kavrayışı açısından Spinoza'nın, Hegel'in düşüncesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirgindir. Bu etkinin gücü altında Hegel düşünmenin ya da tinin Spinoza'nın tözüyle yer değiştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre mutlak bir tözün var olduğu kesin olmakla birlikte, hakikatin bütünü olmadığı da bir o kadar açıktır.³⁷ Hegel, Spinoza'ya benzer bir şekilde kavramın kendini gerçekleştirdiği bir sistem geliştirir. Ona göre Spinoza'nın tözünün gerçek bir bütün olabilmesi için sisteminde özne ve diyalektik eksiktir. Hyppolite'in de belirttiği üzere diyalektik mantık, bütün içkinliğin ifadesi olup Hegel, Spinoza'nın gerçekleştiremediğini gerçekleştirmiştir.³⁸ Bu eksende diyalektik süreç şu şekilde yorumlanabilir: Bir kavram başlangıç noktası olarak alınır. Kavram gerçekliğin olası bir betimlemesi olarak sunulur. Mantığın bakış açısından bu kavram kendisiyle birlikte kendi olumsuzlamasını taşır. Kavrama olumsuzu kendiliğinden eklenir ve ikisi arasında bir çatışma doğar. Bu çatışmada uzlaşarak aşabileceği daha yüksek bir aşamaya geçer.³⁹

'Çelişki'nin Devinimi mi?/ Diyalektik mi?

Hegel için diyalektik Sokratesçi bir diyalog olmayıp, bir kavramın bilinci ya da özne ve nesnenin öz-gelişimsel, öz-eleştirel özgür eylemidir.⁴⁰ Diğer bir deyişle bütün hareketin, yaşamın ve edimsel dünyanın bütün edimselleşmelerinin ilkesi olup diyalektik bilimsel tanınmanın özgün

³⁶Macherey, Pierre, Hegel Ve/Veya Spinoza, çev. Işık Ergüden, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2012 s.163.

³⁷Ateşoğlu, Güçlü “Hegel'in Spinoza Yorumunda Kanatlarını Açan Minerva'nın Baykuşu”, Spinoza ile Karşılaşmalar,(Der. Güçlü Ateşoğlu ve Eylem Canarlan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s.106.

³⁸Hyppolite, Jean, Logic And Existence, çev. Leonard Lawlor ve Amit Sen, State University of New York press, New York, 1997, s.59.

³⁹Scruton, Roger, Modern Felsefenin Kısa Tarihi, çev. Utku Özmakas ve Ümit Hüsrev Yolsal, Dipnot Yayınları, Ankara, 2015, s.182.

⁴⁰Inwood, Michael, A Hegel Dictionary, 8. Baskı, Wiley-Blackwell Publishings, Oxford, 1992, s.81.

ruhudur.⁴¹ Ayrıca *Mantık Bilimi* (The Science of Logic) eserinde Hegel, diyalektiği kendi birliği içinde zıtlıkları veya olumsuz olanın içinde olumlu olanı kavramak anlamında kullanmaktadır.⁴²

Bunun yanında, diyalektik sanıldığı gibi bir yöntem, şematik bir uygulama değildir. Hegel özellikle Kant’ı ve Schelling’i apriori şemanın kendisini fenomene uygulamalarından ötürü eleştirir. Dahası Hegel’e göre kurallar, düzenlemeler yalnızca temel problemin araştırılması için başlangıç değil, birer sonuç olacaktır.⁴³ Filozoflar apriori ilkeleri nesnenin kendisine uygulayarak açık ve seçik bir şekilde gerçekliği kavrayabilirler. Nitekim Hegel’e göre kavramın (*der begriff*) kendini gerçekleştirmesini, somuttan çıkartılan diyalektik aracılığıyla yapılabilir. Bu bakımdan diyalektik, apriori bir ilke ve yöntem olmaktan uzak olup *a posteriori* bir forma sahiptir.⁴⁴

Hegel’in ilk eserlerinden itibaren amacı, bir kategorinin diyalektik hareket aracılığıyla kendi yapısındaki zıtlıklara dönerek kendisini bir başka kendilik olarak nasıl yarattığını⁴⁵ ve anlama yetisinin kavramlarının zorunlu bir biçimde nasıl kendi kendisiyle çeliştiklerini ve bu çelişkilerin onların yalnızca daha geniş bir bütünün parçaları olarak görünmesiyle çözülebileceğini göstermektir.⁴⁶ Bu doğrultuda F.C.Beiser, Hegelci diyalektik hareketin üç aşaması olduğunu söyler:

(a) *Gerçekliğin yalnızca sınırlı bir parçasına ilişkin doğru olan sonlu bir kavram, gerçekliğin tümünü bilmeye girişerek kendi sınırların ötesine geçebilecektir. Onun mutlağı tanımlayacak yeterlilikte bir kavram olduğu iddia edilecektir. Zira, mutlak gibi o da, herhangi başka bir kavramdan bağımsız olarak eksiksiz ya da kendine yeten bir anlama sahiptir. (b) Bu iddia, yalnızca kendi olumsuzlamasına karşıtlık içinde anlama sahip olduğundan, kavramın kendi anlamı için bir diğer kavrama bağlı olduğu olgusuyla çatışma içine girecektir. O zaman da onun bağımsızlık iddiası ile başka bir kavrama de facto bağımlı olması arasında bir çelişki meydana gelecektir. (c) Çelişkiyi çözecek tek yol, bağımsızlık iddiasını yeni*

⁴¹Hegel, G.W.F. Encyclopedia Logic “Part I of The Encyclopaedia of Philosophical Sciences with the Zusätze”, Çev. T. F. Geraets, W. A. Suchting, Hackett Publishing, Indiana, 1991,s.128-129.

⁴²Hegel, G.W.F. The Science of Logic, çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, 2010,s.35

⁴³Beiser, Frederick, C. Hegel, Routledge, London, 2005, (Hegel) s.160

⁴⁴A.g.e. s.160

⁴⁵Houlgate, Stephen, Opening Of Hegel’s Logic, Purdue University Press,2006, s.44

⁴⁶Beiser, Frederick, C. “Hegel ve Metafizik Problemi”, çev. Güçlü Ateşoğlu, Alman İdealizm II Hegel, (Ed. Güçlü Ateşoğlu), Doğu Batı Yayınları, 2013, s.276.

*baştan yorumlamaktır; öyle ki, diğer kavramı dışarıda bırakmak suretiyle sadece tek bir kavrama uygulanmasın, her iki kavramın bütününe de uygulanabilsin.*⁴⁷

Diyalektik, her varolanın kendi içinde genel bir gelişme yeteneği taşıdığını söylemekle kalmaz, aynı zamanda her varolan şeyin kendi olumsuzlamasını içinde taşıdığını ileri sürer.⁴⁸

Diyalektik hareketin karşıtını ve olumsuzunu içermesi nedeniyle çelişki kavramı bu devinim için merkezi bir yer işgal etmektedir. Çelişkinin itici gücü aracılığıyla karşıtlıklar yeni bir kavrama doğru ilerlemektedir. Bu ilerleyişin, nesnenin veya düşüncenin kendisindeki biçim değişikliklerinin temelinde yatan ise kendilerine içkin olan çelişkinin hareketidir; çünkü bir şey, içinde çelişki bulundurduğu ölçüde devinmektedir.⁴⁹ Bu açıdan diyalektik devinim ile çelişkinin devinimi birbirine özdeş hale gelir.

Çelişki, hiçlikten gelişen karşıtlıkların içinde ortaya çıkar. Gerçekte ise hiçlik özdeşlikte mevcut olup aslında özdeşlik hiçliği ifade eder. Bu olumsuzlama kendi kendisini farkta ve zıtlıkta belirleyerek çelişki olarak konumlandırır. Özdeşlik hiçliğin bir yüzü olarak görünür ve onun olumsuzlaması, kendi içinde yansımalarıyla birlikte ortaya çıkan fark ve zıtlık belirlenimlerin bir sonucu daha doğrusu bu belirlenimleri kavrayan, kapsayan bir sonuç olarak görünür.⁵⁰ Tam da bu nedenle çelişki, özdeşlikten daha esas ve derin bir belirlenim olacaktır. Hegel'in de vurguladığı üzere özdeşlik hareketsiz varlığın yalın dolaysızlığıyken, çelişki yaşamın ve bütün hareketin kaynağıdır.⁵¹

Sonuç

Çelişki, hareketi ve değişimi düşünmeksizin anlaşılabilir. Bu bakımdan çelişki monadın arzusuna veya mutlak basit özün *entelekheia*'ya uygun düşen öz hareketin temel ilkesidir. Bu ilke kendi kendisinde ve kendi kendisinde olmayandır, yani soyut öz-özdeşlik henüz yaşamsal olmayıp pozitif olanı ve pozitif olanı ise negatif olanı imleyecektir. Burada işaret edilen olumsuzluk kendi kendisinin ötesine gitmek ve değişimleri harekete

⁴⁷A.g.e. s.276.

⁴⁸Hilav, Selahattin, Diyalektik Düşüncenin Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s.165.

⁴⁹Şeptulin, Aleksandr, Diyalektiğin Kategorileri ve Yasaları, Çev. Yakup Şahan, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s.38.

⁵⁰Hegel, G.W. F. The Science of Logic, çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s.381.

⁵¹A.g.e.s.382.

“Çelişkinin Devinimi”
Nevin FERHAT

geçirmek anlamına gelmektedir.⁵² Dahası çelişki ilkesi, bütün gerçekliklerin toplamı olan kavrama uygulandığı zaman, kavram ilk olarak basit belirlenimsiz varlığa indirgenir ve bir dizi olumsuzlama ile farklılaşır ve farklılaşma ile daha kesin bir nitelik kazanır. Hareketin devamında farklar zıtlığa, çelişkiye dönüşür. Bu bakımdan Hegel’e göre bütün belirlenimlerin toplamı içsel çelişkinin içindedir.⁵³ Öte yandan bu çelişkiler hiçlikte çözülür, *negatif* birliğe geri döner. Bu *negatif* birliğin kendisi bir özne, bir şey veya bir kavramdır. Bunlar doğası gereği kendinde çelişkili şeyler olmakla birlikte, aynı zamanda çözülmüş çelişkilerdir, yani kendi sınırına dayanan belirlenimleri içeren zeminin (*der grund*)⁵⁴ kendisidir.⁵⁵

Tüm bu süreçlerde gözlenen diyalektik devinimin merkezinde çelişki kavramının olduğudur. Çelişki her şeye içkin olup, varlıktan kavrama giden süreçte, bu devinimi sağlayan özün, yani çelişkilerin alanı olan özün kendisidir. Bu bakımdan Hegel düşüncesinde çelişkinin devinimi bir *logos*’a dönüşür. Diğer bir ifadeyle çelişki, varlığın ve yaşamın mantığı ve dili haline gelir. Bu nedendir ki, varlığın her momentinde çelişkinin devinimini görebiliriz.

⁵²A.g.e. s.382.

⁵³A.g.e. s.384.

⁵⁴*Der grund*’ kategorisi özün belirlenimlerinin yansımalarından biridir ve öz kendisini zemin olarak belirleyebilir. Bu kategori, genel olarak, her şeyin yeter bir sebebi, nedeni olduğunu ifade eder. Dahası var olan her şey dolaysız bir şekilde var olamayacağından her varlığın kendi zeminine geri dönmesi gerekir (The Science of Logic, çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, 2010 s.388.).

⁵⁵A.g.e. s.384.

KAYNAKÇA

- A. Graves, Alice, "Hegel's Doctrine Of Contradiction", The Journal of Speculative Philosophy, Cilt: 22, Sayı:1/2 (Ocak-Nisan1888), ss.118-138
- A.Earle, William, "The Ontological Argument in Spinoza", Philosophy and Phenomenological Research, Cilt: 11, Sayı:4, Haziran, 1951, ss.549-554.
- Aristoteles, Metafizik, 2.Baskı, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul,1996, s.200.
- Ateşoğlu, Güçlü "Hegel'in Spinoza Yorumunda Kanatlarını Açan Minerva'nın Baykuşu", Spinoza ile Karşılaşmalar, (Der. Güçlü Ateşoğlu ve Eylem Canarslan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Berman, Marshall, Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, 10.Baskı, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim, İstanbul, 2006.
- C. Beiser, Frederick, "Hegel ve Metafizik Problemi", çev. Güçlü Ateşoğlu, Alman İdealizm II Hegel, (Ed. Güçlü Ateşoğlu), Doğu Batı Yayınları, 2013.
- C. Beiser, Frederick, Hegel, Routledge, London, 2005.
- Dickens, Charles, İki Şehrin Hikayesi, 16.Baskı, çev. Meram Avras, Can Yayınları, İstanbul, 2016.
- Hegel, G.W. F. Hegel "Fikir Mimarları Dizisi-1", çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hegel, G.W. F. Lectures On History Of Philosophy "The Lectures 1825-1826, Mediveal-Modern Philosophy", çev. R.F. Brown ve J.M. Stewart, University California Press, California, 1990.
- Hegel, G.W. F. Lectures On Logic Berlin 1831, çev. Clark Butler, Indiana University Press, Indiana, 2008.
- Hegel, G.W. F. The Science of Logic, çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Hegel, G.W. F. Encyclopedia Logic "Part I of the Encyclopaedia of Philosophical Sciences with the Zusatze ", Çev. T. F. Geraets, W. A. Suchting, Hackett Publishing, Indiana, 1991.
- Heimsoeth, Heinz Kant'ın Felsefesi, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2007.
- Hilav, Selahattin, Diyalektik Düşüncenin Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

“Çelişkinin Devinimi”
Nevin FERHAT

- Houlgate, Stephen, *Opening Of Hegel’s Logic*, Purdue University Press, 2006.
- Hyppolite, Jean *Logic And Existence*, çev. Leonard Lawlor ve Amit Sen, State University of New York press, New York, 1997.
- Immanuel Kant, *Critique Pure Reason*, çev. Paul Guyer ve Allen W.Wood, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Immanuel Kant, *Prolegomena*, “Gelecekte Bilim olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe” 5.Baskı, çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2015.
- Inwood, Michael, *A Hegel Dictionary*, 8. Baskı, Wiley-Blackwell Publishings, Oxford, 1992.
- Leibniz, G.W. *Monadology*, çev. Jonathan Bennett, Temmuz, 2007,
- Leibniz, G.W. *New Essays on Human Understanding*, çev. Jonathan Bennett, Nisan, 2008, <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/leibniz1705book1.pdf>, (05/06/2016)
- Macherey, Pierre *Hegel Ve/Veya Spinoza*, çev. Işık Ergüden, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Pinkard, Terry, *Hegel*, çev. Mehmet Barış Albayrak, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2012.
- Scruton, Roger *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*, çev. Utku Özmakas ve Ümit Hüsrev Yolsal, Dipnot Yayınları, Ankara, 2015.
- Spinoza, Benedictus “*Letters*”, *Complete Works* çev. Samuel Shirley, Hackett Publishing Company, Indiana, 2002, ss.755-959, ss.787-789.
- Spinoza, *Ethica* “Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış Ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak”, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, 2011
- Şeptulin, Aleksandr, *Diyalektiğin Kategorileri ve Yasaları*, Çev. Yakup Şahan, Yordam Kitap, İstanbul, 2013